

GENITIVUL ÎN DIALECTUL MEGLENOROMÂN. FORME ȘI VALORI*

IRINA FLOAREA

Faptele de limbă prezente în dialectele limbii române aduc informații suplimentare despre istoria limbii și explică în același timp existența unor forme păstrate în diverse registre ale limbii, diferite prin formă sau rolul îndeplinit de limba standard. Ne vom ocupa în articolul de față de formele de genitiv ale substantivului din dialectul meglenoromân, în vederea unei analize comparative între toate dialectele limbii române.

Încă din latina târzie genitivul substantivelor începe să se realizeze cu ajutorul prepozițiilor, în special în cazul genitivului de relație și al celui partitiv: *ex*, *ab* și *de*. Genitivul posesiv păstrează pentru mai multă vreme forma sintetică (v. ILR 2018: 139). Valoarea posesivă însă era exprimată și prin așa-numitul dativ posesiv sau, mai târziu, cu ajutorul prepozițiilor *de* și *ad*, urmate de forma de acuzativ a substantivului. Sfârșitul sec. IV este perioada când în latină funcțiile genitivului sunt preluate de formele de dativ, în urma omonimiei celor două cazuri. Evoluția celor două cazuri la trecerea în limbile romanice împarte România în două: est și vest (v. Iliescu și Macarie 1965). Se consideră că limbile romanice de vest preferă construcțiile cu prepoziții pentru exprimarea cazurilor, pe de o parte, iar concurența dintre cazurile genitiv și dativ s-a rezolvat prin preluarea funcțiilor dativului de către formele de genitiv. În partea orientală, în urma omonimiei dintre cele două cazuri, forma de dativ a avut câștig de cauză. Formele sintetice din latină au supraviețuit doar în mică măsură în limbile romanice (vezi discuția despre declinările substantivului în latina târzie în Macarie și Iliescu 1965 și ILR 2018: 385 ș.u.).

Deși se consideră că latina era o limbă eminentemente sintetică, spre deosebire de limbile romanice care au devenit mai degrabă analitice, observăm că această tendință există încă în interiorul limbii latine. Noile studii arată că nu există limbă exclusiv analitică sau exclusiv sintetică. Eugen Coseriu nuanțează această teorie (Coseriu 2005: 96–97) „În toate limbile pământului funcționează amândouă axele, însă nu în aceeași măsură. Există limbi în care funcționează mai ales axa paradigmatică, adică determinări interne. În altele, dimpotrivă, funcționează mai mult, sau mult mai mult, axa sintagmatică, determinările externe. ... Și latina nu era o limbă sintetică pur și simplu, ci era numai o limbă mai sintetică decât limbile romanice”. Limbile romanice au dezvoltat structuri analitice, dar nu au renunțat nici la formele sintetice, în măsuri deosebite de la o limbă la alta.

În limba română formele sintetice de genitiv au fost recreate sub influența formelor articolului, păstrându-se în același timp desinențe de la unele declinări latinești. Aceste forme s-au impus în limba literară și au fost considerate multă vreme definitorii pentru limba română.

* This work presented in this paper was supported by the research grant from the Romanian National Authority for Scientific Research and Innovation CNCS = UEFISCDI, project no PN-III-P4-ID-PCE-2020-0451

Cercetările asupra graiurilor și limbii populare, dar și asupra dialectelor românești sud-dunărene, au scos la iveală și alte forme de genitiv, care nu au rămas la stadiul de arhaisme, sunt active în limbă și purtătoare de diferite valori semantice, sintactice, stilistice sau pragmatice (vezi Neagoe 2012, Hoinărescu 2017, Manta 2019 ș.a.)

Ne vom opri în cele ce urmează asupra formelor de genitiv din dialectul meglenoromân, urmând să extindem analiza noastră și asupra celorlalte dialecte sud-dunărene. Corpusul folosit pentru excerptarea exemplurilor este alcătuit din texte culese și publicate de Petar Atanasov, el însuși vorbitor de dialect (Atanasov 2002, AT – texte 2020), din *Atlasul dialectului meglenoromân*, dar și din texte publicate în urmă cu mai mulți ani, în urma cercetărilor lui G. Weigand, Th. Capidan, I.A Candrea ș.a., texte folosite de noi la elaborarea *Dicționarului dialectului meglenoromân* (vezi DDM 2013 și 2019).

1. Formele de **genitiv sintetic** – deși Th. Capidan spunea că se folosește rar (Capidan 1935: 145) – sunt foarte numeroase în textele pe care le-am parcurs și exprimă în cele mai multe cazuri ideea de posesie; se folosesc după substantive articulate hotărât, la singular sau plural. Formele de **masculin** singular articulat sunt identice cu cele din dacoromână:

Alaitkili ampíratuluĭ aŭ pizmĭăŭ ampíratíța. (Femeile din suita împăratului o pizmuiau pe împărăteasă.) Pap M² 143/18;

Scoási fúnli di la măgár, li ligó di vrău brăistuluĭ (Scoase funiile de pe măgar, le legă de vârful ulmului.) Cap² 77/41;

Canáta cu ápu aŭ turęsti pri cǎma cǎluluĭ. (Cana cu apă o aruncă pe coama calului.) Can T² 121/17;

Ca-ŭ vizú fĕa ampíratuluĭ, fĕta di pri tapólă si candisí și si disfĕsi. (Când o văzu pe fata împăratului, fata de pe [din] plop se îndură și se dădu jos.) Pap M¹ 16/13;

La băsĕrcă tatǎni tĭniruluĭ sa duș ancă di un sat nainti ca si-ŭ priștĕă nóua nóră. (Părinții mirelui sunt plecați la biserică cu un ceas înainte ca s-o aștepte pe nora cea nouă.) Can T² 121/20.

Cel mai des întâlnim forme de genitiv sintetic în:

- structura toponimelor: *Árĭa Dómnuluĭ, Băčǎla-Gĭuluĭ, Cása Zméuluĭ, Čișma Béguluĭ, Čișma Córbuluĭ, Árĭa Dómnuluĭ, Băčǎla-Gĭuluĭ, Cása Zméuluĭ, Čișma Béguluĭ, Čișma Córbuluĭ;*
- denumiri ale unor plante: *cǎda șóriculuĭ, cǎsta cǎlului, cǎsta péștiluĭ, pónĕa cúculuĭ, láptili cúcului. scándu Dómnuluĭ, ŷócĭu bóuluĭ* sau insecte: *bóu Dómnuluĭ, bubálca Dómnuluĭ;*
- în alte expresii fixe: *. Culácu Dómnuluĭ, cúru fóculuĭ* (= marginea vetrei focului), *Drúmu Dómnuluĭ* (= Calea laptelui).

La feminin¹ singular substantivele primesc articolul enclitic *-lă*:

¹ Vezi discuția despre forma de genitiv feminin în româna comună în ILR 2018: 386-387. Noi considerăm că articolul *-lă* din meglenoromână este urmașul lat. *illaei*, iar trecerea lui *e* la *ă* e un fenomen aproape general în meglenoromână după un element palatal (v Capidan 1925: 111)

Ăn **triușa fĕăľă** ánră pișim cúscri!'. (În curtea fetei intră mai întâi cuscrii.) Can T² 119/39;

Cuțótu căzú ístum pri **rána răslănițăľă** șa că-l' si licú čiréú. (Cuțitul căzu taman pe rana leoaicei, așa că i se vindecă buboiul.) Pap M2 166/37;

Cătă si zăurisĕască insán mult ca s-l'yu čistéscă nóua nóră **la stăpónu nuntăľă**. (Încep să arunce orez pe mulți oameni, ca s-o felicite pe nora cea nouă a stăpânului nunții.) Can T2 122/15;

Dĕdu picási țe vru să spúnă ęa cu ancľdiręa și cu **diščľdiręa pingĕrcăľă**. (Bătrânul înțelese ce a vrut ea să spună cu închisul și deschisul ferestrei.) Pap M2 164/24;

Dúpu dunári rúbăľă, júnđi și gáida cu fártáťi!'. (După strânsul hainelor, ajunge și cimpoiul cu fărtații.) Can T2 118/38;

Ie!, că uzórá **glásu fĕătăľă**, zísiră: „dú-ti, fĕátu, s-ti mánăncă [lámńa], că murím di ápu”. (Ei, când auziră glasul fetei, ziseră: „du-te, fato, să te mănânce [balaurul], că murim de apă [= de sete]”). Cap² 120/2.

Formele de **feminin** sintetic (substantivele la masculin terminate în *-a* construiesc genitivul în mod similar) sunt, totuși, mai rare și se folosesc în mod deosebit în construcții fixe:

- toponime: *Cása Pétcăľă, Cása Váșiľă, Códru Púľă, Báltăľă, Cărlĕájăľă, Bila Pénăľă, Bunáru Neámťăľă, Cľnu Dudíľă, Čĕșma Néșcăľă, Gáura Lisíťăľă, Grópa Móășăľă, Gróbu Iánăľă, Gróbu Górgăľă*
- nume de plante sau de animale: *çóada çăjăľă, cúru găľńăľă, fúsu bábăľă, bișóna lisíťăľă, Čópca čórăľă, Rușónĕ fĕăľă*
- cuvinte din jocuri de copii : *Čálma ógăľă, șápca pópaľă*.
- alte construcții consacrate: *Fáťirĕa lúmiľă, veácu gógăľă*

Substantivele la **plural** formează foarte rar un genitiv sintetic:

Mulăre ľę din **ĵásľę bóľor** únă mónă di plĕvă. (Femeia ia din ieslea boilor o mână de pleavă.) Can²105/28;

Vini vácótu di si ntųárnă tát-su **lu fičúruluĵăr**. (Vine vremea să se întoarcă tatăl feciorilor.) MP 148/23;

Ūa si lágă cu cai! tuăť **ľľĵ la ampiráťiluĵăr**. (Aici vor alerga cu caii toți fiii împăraților.) MP 24/2;

L-am întâlnit, de asemenea, în câteva construcții fixe: *Ămpirátu bórilor* (Lit. *Împăratul vânturilor*. = *Vânt puternic care suflă vara dinspre muntele Zóna*.), toponimul: *Gúva zórilor di Viľóari*, nume de ciupercă: *Burĕťi! uóľor*, dar și *Burĕť di uóľor* sau în expresia; *di çóárnili bóľor* (Lit. *De carnea boilor [se țin]*. = *Se ocupă cu agricultura*.).

Forme de genitiv sintetic apar și după un infinitiv lung articulat, folosit cu valoare substantivală, de cele mai multe ori precedat de o prepoziție:

Si ntórnă di la **ndirĕzire mămúșuluĵ**. (Se întorc după însoțirea nașului.) Can T² 123/24.

Dúpu **bričóřę tńirluĵ** fac unĕĕ ĝămbúș. (După bărbieritul mirelui fac o mică petrecere.) Can T² 118/19.

Di cútru dári sǫríluǵ aǵ G'ivǵíliǵa. (Spre răsăritul soarelui e Ghevghelia.) Can T² 112/32.

Státu mult vǵcǫt cóla, pǵnǵ la dǵscǵpitǵrǵa sǵǵríluǵ. (Státu multă vreme acolo, până la apusul soarelui.) Cap² 90/22.

Pimíntu [...] dúnǵ noǵ cuvét di la viníri primavérǵǵǵ. (Pământul [...] adună puteri noi din venirea primăverii.) W 77/4.

Di la bátirǵa sǵǵríli pǵnǵ la scǵpitát. (De la răsăritul soarelui până la apus.) Cap 35 s.v. bat;

Príma mǵncǵri s-íǵǵ la bátirǵa sǵǵríli. (Prima masă să fie la răsăritul soarelui.) Cap 35 s.v. bat.

Ca vidǵǵa sǵǵríluǵ, cum ancrǵǵti și u gunǵǵti grǵsa úmbrǵ lu nǵpti, o! șa ncrǵǵti númǵa luǵ. (Ca lumina soarelui, cum crește și gonește groasa umbră a nopții, o!, așa crește numele lui.) Pap M¹ 29/17–19.

Únǵ diminǵǵǵ, pri la dǵrǵe sǵǵríli, túcu vini la noǵ Hrísta lu Murǵru. (Într-o dimineață, pe la răsăritul soarelui, numai ce vine la noi Hrísta lu Murǵru.) Can T¹ 270/28

sau după un substantiv provenit dintr-o formă de participiu:

Cútru scǵpitátu sǵǵríluǵ putú să si scǵǵǵǵ fičǵru și, buǵmǵcǵt cum ra di son, si zǵǵǵǵó cútru úșǵ. (Pe la asfințit putu feciorul să se scoale și, buimac cum era de somn, alergă spre ușă.) Pap M² 164/5;

În unele cazuri are valoarea unui superlativ:

[ǵǵ] burícu pimíntului. (L i t. [E] buricul pământului. = [E] centrul universului.) Can¹ 193 s.v.,

ǵel ș-ǵǵ ǵǵómu Dómnuluǵ. (E omul lui Dumnezeu.) Pap M² 68/30; **Lúcru drǵculuǵ.** Lucru necurat, lucrul dracului. Pap² 77 s.v.

În interiorul unei propoziții, de multe ori, mai ales după o prepoziție, substantivul în genitiv apare înaintea substantivului regent:

Pusi mirǵǵi la buríc si z-dúccǵ la Dómnuluǵ Grop. (Își puse cu ardoare în minte să se ducă la Mormântul Domnului.) W 69/3.

Nu-ǵ bun s-ti burvǵș ǵn Dómnuluǵ lúcru. (Nu e bine să te amesteci în lucrarea Domnului.) Cap² 102/37.

Túmǵǵa érǵ vǵa murítǵ aǵǵǵrǵluǵ fičǵr. (Atunci murise feciorul împăratului.) Cap² 110/16;

Lu tút-suǵ rugǵri și anvítǵtúr ǵǵǵ nu li scultó. (El nu ascultă rugămintea și învățăturile tatălui său.) MP 196/21.

Iǵo sǵm ǵmpirátuluǵ feátǵ (AT-texte)

2. Forme de genitiv analitic

2.1. De cele mai multe ori genitivul analitic se formează cu ajutorul articolului **lu**, ca și în dacoromână:

Lă mǎncáj cǎlcǎnú lu ticúsu. (Mâncai marginea plăcintei.) Dms s.v;
Lǎ-la cǎpǎstru lu mǎgáru. (Ia cǎpǎstrul măgarului.) Dms s.v.;;
Si clátinǎ zídu lu cása. (Se clátinǎ zidul casei.) Dms s.v.;;
Fǎta-l' spúsi ca trǎndáfi l' sa ișóť din čǎnúša lu méru. (Fata îi spuse că trandafirii au ieșit [= au răsărit] din cenușa mărului.) Can T¹ 279/38;
Dǎrǎ șápti čavij cǔt mijlucánu jǎjít lu mícu. (Face șapte cuie de lemn cât degetul mijlociu al copilașului.) Pap M² 107;
Sǎ-l ducǎ kúbiníťa din čiflíku lu unǎ lǎmńǎ. ([Îi zise...] sǎ-i aducǎ pepene verde de pe moșia unui balaur.) Cap² 150/42;
Sirbím la čiflíku lu bégú. (Muncim la moșia boierului.) Dms s.v;
Si duťsǎ sfǎcǎ șǎrǎ la pǔárta lu ampírátu. (Se ducea în fiecare searǎ la poarta împǎratului.) Pap M¹ 16/16–17;
Si dúsi sǎ be ápu di lǎ bunáru lu zméi! (Se duse sǎ bea apă de la fântâna zmeilor.) Can T¹ 281/35;

În cazul unei succesiuni de două forme de genitiv, ambele forme pot fi marcate cu articolul **lu**:
Cǔda lu cálu lu fičór l-u cǎťó múntili. (Muntele prinse coada calului feciorului.) Cap² 136/34;

Forma marcată de genitiv se folosește și înaintea substantivului regent:

Cum jó sǎ-ú cunós cǎri ǎj lu ampírátu íľi. (Cum o s-o cunosc eu pe cea care e fiica împǎratului.) Cap² 28/21;
Ĵel ǎn cǎtún nu la vor, ǎrǎ di lu pópa cǎsǎ ntrǎbǎ. (L i t. Pe el nu-l vor în sat, dar el întrebǎ de casa popii.) Pap M² 80/11;
Și lu ǎmpírátuluĵ cǎsa u vĵea bilijót. (Și casa împǎratului o însemnase.) MP 216/;
Lu tát-suĵ rugári și anvíťátúr ĵǎl nu li scultó. (El nu ascultǎ rugǎmintea și învățaturile tatălui său.) MP 196/21.

Uneori, genitivul e dublu marcat, proclitic și enclitic:

Ĵǎsĵǎ pistírǎ di z-duruĵǎscǎ svǎĵu lu fičúruluĵ. (Ĵesea prosoape ca sǎ ofere daruri rudelor báiatului.) MP 220/10;
Vĵǎu mult cǎlǎbǎlóc la cǎsa lu tńniruluĵ. (Era lume multǎ la casa mirelui.) MP 222/14
Mi arisĵǎști mĵérčĵrǎ lu řista cǎluluĵ. (Îmi place mersul acestui cal.) Kats 69/28;
Vini vǎcótú di si nťuǎrńǎ tát-su lu fičúruluĵǎr. (Vine vremea sǎ se întoarcǎ tatăl feciorilor.) MP 148/23;
Din vǎcótú lu Túrculuĵ (AT-texte), cu feťata lu ǎmpírátuluĵ (AT-texte), criĵǎlu lu ǎmpírátuluĵ fičǔr (AT-texte)

Am întâlnit aceste forme chiar și în cazul unor construcții fixe, cum ar fi numele de plante: *Crǎsta lu cucótu*, *Culácu lu ágrili*, *Bubálca lu Dómnú*, toponime: *Cásili lu Misi*, *Bǎșǎrica lu Tanás*, *Bǎčólǎ-lu-Riza-Kǎĵa* sau alte construcții: *Códa lu cǎru*. (Inima carului.) Cerna A/826, *Čudíľa lu Dómnú*. (Minunea lui Dumnezeu.) Dms s.v.

În cazul numelor de persoană construcțiile cu **lu** sunt generalizate, ele introduc supranumele ce indicǎ originea, cu rol de identificare. De exemplu, în cazul informatorilor, toți

au în structura numelui aceste forme: *Píti lu Țápu, meṽ ver Șíma lu Góci, Táșa lu Stavrídi, Tóti lu Trăpóli, Nači lu Caracúza, Táva lu Meși, Ifțim lu Mérși, Pétca lu Ajója, Ğóna lu Mónoĵ, Ğóna lu Popĝóna, Dĵúniș lu Stávri lu Papațáfa* (AT – texte)

2.2. O altă modalitate de introducere a substantivului în cazul genitiv este folosirea articolului *ăl* (lat. *ad illum*)² cu varianta *ăṽ*, probabil o reminiscență a dativului nominal. P. Atanasov consideră, pe baza propriilor anchete, că folosirea articolului *ăl* este specific graiului din satul Umă, iar varianta *ău* este specifică graiului din Țârnareca, unde *l* se pronunță velar, până la vocalizare (Atanasov 2002: 213). În meglenoromână articolul *ăl* este invariabil și are mai puține restricții decât în dacoromână:

Si câtă cu al ampirátu fĝă. (Se iubea cu fata împăratului.) Cap² 25/15;

Lătrárĝa ăl cǎnli ăĵjmac că vĵni vrin. (Lătratul câinelui e semn că vine cineva.) Kats 84/9.

Ficǎrlu aṽ țárluĵ lití ună zúṽă cu căṽlu lă lof. (Fiul împăratului ieși într-o zi cu calul la vânătoare.) Cap² 105/28;

Când substantivul în genitiv precedă substantivul regent, acesta primește și articolul proclitic, și pe cel enclitic:

Tricúră pri l-ăṽ țárluĵ pǎrtă șu si jucăṽ cu mețárlu. (Trecură pe la a împăratului poartă și se jucau cu merele.) Cap² 112/22;

Nețársi tru ăṽ zmeṽluĵ curiĵă. (Merse în a zmeului pădure.) Cap² 113/25; *Nă murí ăṽ țárluĵ ficǎr.* (Ne-a murit al împăratului fecior.) Cap² 110/19;

Túmțĝa éră vĝa murítă aṽ țárluĵ ficǎr. (Merse în casa împăratului, însă atunci murise feciorul împăratului.) Cap² 110/16;

Si câtă cu al ampirátu fĝă. (Se iubea cu fata împăratului.) Cap² 25/15;

Mulărĝa al voĵvóda si cățó si câtă cu țela zăbit al rápi și si flăĵăṽ din vácót doĵl. (Nevasta voievodului începu să se iubească cu ofițerul arapilor și cei doi erau împreună de mult timp.) DP 172/9;

Aṽ drătflăĵ máĵcă. (Mama dracilor, talpa iadului, Cap 116 s.v.)

În aromână este obișnuită această realizare a genitivului.

Am întâlnit și forma *a* care precede o formă de genitiv cu articol enclitic:

Țárlu aṽ luă toătă táĵfa a fĝátiĵeĵ la cunáka luĵ. (Împăratul luă tot neamul fetei la palatul lui.) Cap² 106/14;

2.3. În meglenormână apar, de asemenea, forme de genitiv analitic construit cu prepoziția *de*. Numeroase exemple am găsit pe hărțile din ALDM I în răspunsurile referitoare la diferite părți ale corpului: *ălbeăță di uóclu, bélca di óclu, bópcă di videálă, cluc di đănúclu, cășca di zánúclu, cu cǎda di uăclu, ínki di cap, pǎlmúță di pičǎr, sfirĵěl di pičúór, sfiráli di pičúóru, trăncă di óclu, vróu di cap, vróu di límbă*. Pe hărțile acestor

² Pentru originea articolului posesiv genitival în limba română vezi Giurgea 2013.

chestiuni din ALDM I au fost notate și forme cu **lu** proclitic, ceea ce întărește ideea că este vorba de o formă de genitiv: *âlbeáta lu yóclu, cu cõada lu yáclu, sfirélu lu piçyór, sfirélu lu piçyóru, yósu lu númiru, yósu lu zánúclu*. Mai rar apar și forme construite cu prepoziția compusă **di la**, care exprimă, formal, mai degrabă un locativ decât un posesiv: *âmpărțătorlu di lă grăclán. âlbeáță di la óclu, cárneța grõasă di la piçór, grõapiçca di la fátă, ósu di la númiri, népțe di la gúră, icra di la çiçór*.

În aromână, formele de genitive cu **de** sunt foarte frecvente.

Prepoziția **de** se folosește în cazul locuțiunilor prepoziționale care în limba română impun genitivul, în varianta standard: *în mijloc(ul) de, deasupra de, la margine(a) de*. Și la nivelul graiurilor dacoromânei întâlnim aceste forme cu prepoziție.

Trițe prin méjlucu di Nónti (AT – texte), *raș ăń méjlucu di cătún prin cási, dinzúr di tuláriști și prin cãvinéur* (AT – texte),

Z-dúsira la márçina di Várdár. (Porniră; tot mergând pe drum, pe drum, ajunseră la malul Vardarului.) MP 230/31;

Si dúsiră dirép márzinga di cătún. (Se duseră la marginea satului.) Cap 111 s.v.;

Si dúnă toș an méjlucu di cătún. (Peste câteva ceasuri, după ce se întunecă, se adună toți în mijlocul satului.) Can T¹ 268/4;

Lisíța si fěși ca mõartă și si tinsi an méjlucu di drum. (Vulpea se prefăcu ca moartă și se întinse în mijlocul drumului.) Pap M¹ 24/3;

Ra ăń méjlucu di nõápti și çiçă-sa aș durmăá. (Era la miezul nopții și unchiu-său dormea.) Cap² 78/5;

Disúpra di uráču, jündi ará, ve un dęal nalt. (Deasupra plugarului, unde ara, era un deal înalt.) Pap M¹ 26/3;

Cõn câtõ disúpra di par aș vizú țea tambúră. (Când se uită deasupra parului văzu tamburina.) Pap M² 144/23;

Cálu la lăsõ disúpra di cătún. (Calul îl lăsa deasupra satului.) Cap² 130/37;

Disúpru di uráč vea un múnti. (Deasupra plugarului era un munte.) Cap² 83/4;

Málu șa stăț cãsarcă, disúpră di jel. (Avutul lui așa stătea, grămadă, deasupra lui.) Cerna T.

Din zúrănzur di cătún să múlti bõfçur. (În jurul satului sunt multe grădini.) Can T² 262/18;

Cõn si ancurúnă tiniri!, la dinzúră dinzúr di butéuă. (Când se cunună tinerii, îi ocolesc [= fac să meargă] în jurul butoiașului.) Can T² 102/9;

Ancălár dinjurá dinjúr di múnti. (Călare, dădea ocol în jurul muntelui.) MP 12/15;

Jel șizú la córinu di tupóla ca să si dismăřescă unęc. (El șezu la rădăcina plopului să se odihnească puțin.) Pap M² 166/30;

Prepoziția **de** apare și în alte contexte specifice genitivului:

La zăcătărăș di áprițu, simința di gănășór di mai búnli piçur ou dunáu. (La începutul lui aprilie, adunau sămânța de porumb de pe cei mai buni știuleți.) AtaM 350/17;

Si púsi pri bręg și au flo pğárta di raj dişçlîsă. (Se sui pe deal și găsi poarta raiului deschisă.) Cap² 23/27;

S-dúsi la búca di mğără și al slumni sácu ân búcă. (Se duse la scocul morii și azvârli [= goli] sacul în scoc.) Cap² 114/11;

Áti-ŭ zăcăčó di cuřáku di sāmáru di cal și-ŭ vličá drúmu. (O agăță [pe femeie] de oblâcul de la samarul calului și o târa pe drum.) DP 171/23.

Cúru di árburi aĭ cripată. (Scoarța stejarului e crăpată.) Dms s.v.

Săptámçna di brçnză. Săptămâna brânzei, prima săptămână din postul Paștelui. Cap 45 s.v.

De asemenea, apare în structura multor toponime: *Drúmu di Čópri*, *Drúmu di Lęsa*, *Drúmu di Nçnti*, *Drúmu di Vínur*, *Čiřma-di-cúlă*, *Čiřma-di-pádi*, *Aréřlu di Gúpca*.

2.3.1. Prepoziția compusă **di la** se folosește uneori în construcții echivalente cu genitivul, deși amintesc de un locativ (construcții de același fel se regăsesc și în graiurile dacoromânei, cu precădere în graiurile de vest, vezi Croitor 2016 și Manta 2019):

Li veau scuos úngřli di la zeásti di la mçnă (AT – texte)

Dú-ti dá lę súřlitu di la muřiri-ta, di să la duř. (Du-te de ia sufletul nevestei tale, ca să-l aduci.) Cap² 50/25;

Scçndurili di la pulátă tçti li ársiră, sáldi dóu scçndur nu ardęu. (Scândurile palatului le arseră pe toate, numai două scânduri nu ardeau.) Cap² 57/30;

Cçti, fráti, řa cçntă puř di la Dómnu? (De ce, frate, cântă așa păsările Domnului?) Cap² 100/34 ;

Úřa di la scuřó aĭ ancřsă și drúmurli să dářarti. (Ușa școlii e închisă și drumurile sunt pustii.) AtaM 378/3.

Zidu di la udářă ári brçan. (Zidul camerei are dungă.) Dms s.v.

Si-l la fíră pucróvu di la lámná, si veádă cáfcu čúdă di pucrów ári. (Îi ziseră împăratului să-l trimită să-i fure velința zmeului, să vadă ce minune de velință are.) DP 90/36

2.3.2. La fel de frecventă este și prepoziția **la** pentru marcarea genitivului :

Nu ti du, puř la máma, că să-ń ti mănáncă și tîni. (Nu te duce, puiul mamei, căci o să mi te mănânce și pe tine.) Can T¹ 261/41.

Ář ti rúřti čárcu lă sat. (I se rupse roțița ceasului.) Dms s.v.

Cása lor ra carși cu căsa la un birbér. (Casa lor era peste drum de casa unui frizer.) Cap² 69/39;

Cupirimintu la řa căsă aĭ bun dărát. (Acoperișul acelei case e bine făcut.) ALR II s.n., 6, h.

Si řásă sumuvílili, si li ručádă cúpitili la cal. (Or să iasă [= or să apară] nimfele, să roadă copitele calului.) MP 44/5;

Nu ti spári, că řa ubidřăs cuřrinili la cuřrn. (Nu te speria că [eu] caut rădăcina cornului.) MP 180/26

Řá-ŭ lámná din cóla rănřóndăra și řápá: „ářconsum, řřu la ampírátu!” (Iată-l și zmeul dintr-acolo rânjind și țipa: „Halal de fiul împăratului”!) Cap² 65/16;

Si dúsi dúpu m̂ǎrti ca să-l' ja súflitu la fičór di la m̂ǎrti. (Se duse după moarte ca să ia sufletul băiatului de la moarte.) Cap² 23/6;

Noj im cápiti la cătún. (Noi suntem căpeteniile satului.) Cap² 218/23;

Gr̂óasa cárne la lántili vaț ăj mai mári. (Ugerul celorlalte vaci e mai mare.) ALR II s.n., 6, h. 1757/012

Áncă nu l'e copt criélu la fičór. (Încă nu-i e coaptă mintea copilului.) W 69/19.

Cóntu la ampíratu. (Cântecul împăratului.) Pap¹ 38 s.v.

3. Se remarcă și formele de genitiv nemarcat, nici desinențial, nici prepozițional. E o formă obișnuită pentru exprimarea unor valori temporale, de tipul *noaptea jumătate*:

Cântáręa cucófi! (Lit. Cântatul cocoșilor. = Miezul nopții.) Pap M² 170/2.

Observăm din exemplele numeroase că în dialectul meglenoromân marcarea genitivului se face atât sintetic, cât și analitic, prin intermediul articolului posesiv sau al unor prepoziții, în diverse stadii de gramaticalizare. Există asemănări cu modalitățile de realizare a acestui caz în dialectul aromân, dar și în graiurile dacoromânei. Într-un viitor articol vom analiza îndeaproape asemănările cu celelalte dialecte și dezvoltările particulare ale fiecărui dialect.

BIBLIOGRAFIE

- Atanasov 2002
AT– texte
Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, București, Editura Academiei Române.
Petar Atanasov, Radu-Mihail Atanasov, *Texte meglenoromâne*, București, 2020, Editura Etnologică.
- Capidan 1925
Th. Capidan, *Meglenoromâni*, București, Academia Română.
- Coșeriu 2005
Eugeniu Coșeriu, *Limba română – limbă romanică*, București, Editura Academiei Române, 176 p.
- Croitor 2016
Blanca Croitor, *Utilizări arhaice și regionale ale genitivului*, în LR, LXV (4), p. 505–513.
- Domide 2009
Gabriela Violeta Domide, *Ocurențele lui de în structurile toponimice*, în Dacoromania, serie nouă, XIV, nr. 1, Cluj-Napoca, p. 65–70.
- DDM
Dicționarul dialectului meglenoromân. General și etimologic, Nicolae Saramandu, Alina Celac, Irina Floarea, Marilena Tiugan, București, Editura Academiei Române, vol. I, 2013, vol. II, 2019.
- Giurgea 2013
Ion Giurgea, *Originea articolului posesiv genitival și evoluția sistemului demonstrativelor în limba română*, București, Academia Română.
- Hoinărescu 2016
Liliana Hoinărescu, *Genitivul cu prepoziția „de” în limba română. O perspectivă diacronică și funcțională*, în Studii și cercetări lingvistice [SCL], LXVII, nr. 2, București, p. 227–256.
- Iliescu, Macarie 1965
Maria Iliescu și Liliana Macarie, *Schiță de evoluție a declinării în latina târzie*, în „Studii și cercetări lingvistice” [SCL], XVI, Nr. 4, p. 469–498.
- ILR 2018
Istoria limbii române, vol. I, coord. Marius Sala, Liliana Ionescu-Ruxandoiu, I, București, Editura Univers Enciclopedic Gold.
- Neagoe 2012
Victorela Neagoe, *Morfosintaxa articolului în graiurile dacoromâne actuale*, în Fonetica și Dialectologie, XXXI, p. 34–62.
- Manta 2019
Mara Iuliana Manta, *Genitivul la nivel dialectal: ușa casei (pe baza ALRR. Sinteză IV)*, în Studii și cercetări lingvistice, LXX, nr 2, p. 251–258.
- Nevaci 2013
Manuela Nevaci, *Dialectele aromân și meglenoromân. Studiu sincron*, București, Editura Universitară, 290 p.

Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
Calea 13 Septembrie nr. 13, București

